

Nr 652

Av herr **Geijer, Lennart, m. fl.**, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 90, med förslag till lag om allmän försäkring, m. m.

(Lika lydande med motion nr 769 i Andra kammaren)

Den nuvarande gränsdragningen mellan arbetstagare och övriga personer som utför arbete åt andra (uppdragstagare) har sedan länge kritiserats ej blott därför att gränsen är svävande utan främst därför att den skär igenom yrkesgrupper, som i sin helhet intar en med de "klara" arbetstagarna ekonomiskt och socialt likartad ställning. Därigenom ställes en del personer av tillfälliga omständigheter utanför den arbetsrättsliga skyddslagstiftningen.

Med den rörlighet som är rådande på arbetsmarknaden och med den därav följande ständiga övergången från det ena yrket till det andra har förorsakats komplikationer i socialrättsligt hänseende för den enskilde individen, om inte arbetstagarbegreppet vidgas. Oklarhet beträffande arbetstagarbegreppet finns inom yrken sådana som handelsresande, bensinstationsföreståndare, skogs-körare, försäkringsfunktionärer, musiker, ackvisitörer m. fl. Det finns åtskilliga gupper med tillfälliga arbetsanställningar, s. k. free lancers, inom skådespelaryrket och i vetenskaplig, litterär, journalistisk och konstnärlig verksamhet.

Den strukturförändring som försiggått på olika områden inom samhällslivet under senare tid har medfört att sysselsättningen inom serviceyrkena ökat i stor omfattning, och för dessa nya grupper släpar sociallagstiftningen betänkligt efter.

År 1959 tillsatte socialministern en utredningsman, häradshövdingen Gunnar Engström, för att undersöka möjligheten att undanröja de nyssnämnda orättvisorna. Närmast skedde detta efter ett uttalande av riksdagen att det förelåg farhågor för att vissa beroende uppdragstagares ställning var sådan, att de skulle få svårigheter att utnyttja avtalsvägen för att göra sina intressen gällande (Särsk. U. 1959 nr 1 s. 109—111).

1. Utvidgningen av arbetstagarbegreppet

I den Engströmska utredningen (SOU 1961:57) beröres först frågan om utvidgning av arbetstagarbegreppet till att jämväl omfatta de s. k. beroende uppdragstagarna. Det framhålls att frågan visserligen numera fått mindre betydelse och i stort sett endast blivit en lönefråga, men det påpekas också att det inte kan vara likgiltigt för de beroende uppdragstagarna om de i socialrättsligt hänseende betraktas som arbetstagare eller beroende uppdragstagare. Den omständigheten att de beroende uppdragstagarna själva får betala social-

försäkringsavgifter och ej är berättigade till semesterförmåner innebär för dem i förhandlingshänseende ett visst handikapp i jämförelse med arbetstagarna. Även rent psykologiskt är det av betydelse att vissa personer, som utför arbete för annans räkning, själva måste erlägga sina försäkringsavgifter, medan andra dylika personer får avgifterna betalda av sina motparter utan att detta kommer till synes genom löneavdrag. Engströmska utredningen vill på denna punkt ej föreslå någon lagstiftning i ämnet men uttalar sig positivt för att de grupper som f. n. räknas som beroende uppdragstagare fortsättningsvis hänföres till arbetstagare och att därvid tillämpas en schablonbedömning.

I propositionen nr 90 med förslag till lag om allmän försäkring behandlas frågan om de beroende uppdragstagarna. Departementschefen förklarar att han inte anser sig böra förorda en lagstiftning i frågan om arbetstagarbegreppet men uttalar sig positivt för en fortsatt utvidgning av begreppet arbetstagare i praxis.

Starka skäl talar emellertid enligt vår uppfattning för att vägledande uttalanden göres av statsmakterna, så att de beroende uppdragstagarnas problem nu löses. Skälen härför är följande.

Ovissheten om vilka yrkesgrupper som kan inrymmas under arbetstagarbegreppet i dag är otillfredsställande. Att överlämna en önskad rättsutveckling enbart åt domstolarna är mindre lämpligt. Socialstyrelsen framhåller i sitt remissutlåtande att det inte är helt tillfredsställande att man i en rättsfråga, där starka skälighetssynpunkter talar för en ändrad tillämpning, överlämnar åt de myndigheter som hittills ansvarar för utformningen av praxis att utan ledning av något uttalande av statsmakterna ta ansvaret för om tillämpningen skall ändras eller inte. Styrelsen anser därför önskvärt med ett uttalande av statsmakterna rörande utvidgningen av praxis i den av utredningen angivna riktningen. Även försäkringsdomstolen anser det angeläget att statsmakterna markerar sin inställning till hur praxis bör utformas.

Det bör här understrykas att det icke är domstolarnas uppgift att skapa rättsregler. Denna uppgift ankommer på regering och riksdag. Domstolarna har också värjt sig mot sådant önskemål. I rättsfallet NJA 1957 s. 279 som gällde s. k. konkurrensförbud i tjänsteavtal anförde högsta domstolen: "Skulle av nationalekonomiska eller sociala skäl en utvidgning av undantagen anses påkallad, är detta en angelägenhet för lagstiftningen, icke rättskipningen."

I arbetsdomstolens dom 1932 nr 100 som gällde arbetsgivarens fria uppsägningsrätt uttalade domstolen: "Ett avvägande av de motsatta intressena på förevarande punkt kan icke ske annat än genom lagstiftning. Rättskipningen har endast att träffa ett avgörande som överensstämmer med gällande rättsregler och avtalsbestämmelser."

I rättsfallet NJA 1960 s. 63 som gällde krav på återinsättande i tjänst av obehörigen avskedad arbetstagare förklarade högsta domstolen att "spörsmålet huruvida allmän domstol skall äga sådan befogenhet är uppenbarligen även

för vårt lands del av den art, att det bör ankomma på lagstiftningen att avgöra detsamma”.

I arbetsdomstolens dom 1938 nr 112, som just gällde gränsdragningen mellan arbetstagare och beroende uppdragstagare, förklarade domstolen: ”Därest ur social synpunkt en viss tolkning må anses önskvärd samt denna tolkning icke i rättstillämpningen vinner enhälligt erkännande, ankommer det på lagstiftningen att åvägbringa ändring.”

Med hänvisning härtill synes det nödvändigt att ett vägledande uttalande görs från riksdagens sida av innebörd att de rättstillämpande instanserna vid tillämpningen av såväl semesterlagstiftningen som socialförsäkringen hänför de beroende uppdragstagarna till arbetstagar-skiktet och att därvid tillämpas sådana schablonartade normer som den Engströmska utredningen föreslagit och som remissinstanserna och departementschefen förordat.

2. Utvidgning av arbetsfredslagstiftningen till alla uppdragstagare

Den Engströmska utredningen har vidare föreslagit att det oklara och diffusa begreppet beroende uppdragstagare utmönstras ur den s. k. arbetsfredslagstiftningen (förhandlingsrätten och rätten att träffa kollektivavtal) och att denna lagstiftning utvidgas att gälla alla uppdragstagare. Detta förslag har tillstyrkts av LO och TCO. LO har för övrigt redan vid tillkomsten av 1945 års ändringar av arbetsfredslagstiftningen utförligt motiverat sin uppfattning om olämpligheten av det oklara begreppet beroende uppdragstagare.

Arbetsgivarorganisationerna har motsatt sig den föreslagna utvidgningen medan socialstyrelsen tillstyrkt förslaget. Arbetsdomstolens ordförande ger uttryck för tveksamhet inför utvidgningen men vill inte bestrida att det finns behov att tillerkänna även oberoende uppdragstagare en i lag skyddad förhandlingsrätt. Avslutningsvis uttalar han att sannolika skäl talar för att kollektiva uppgörelser om arbetsvillkor normalt icke kommer att träffas på andra områden än sådana där förhållandena är likartade dem som råder på den egentliga arbetsmarknaden, varför det måhända är att anta att den föreslagna utvidgningen inte kommer att medföra sådana olägenheter i praktiken att man bör avstå därifrån.

Departementschefen har emellertid icke velat förorda att de av den Engströmska utredningen föreslagna ändringarna nu genomföres. Därvid hänvisas till att förslaget väckt kritik i några yttranden. Denna kritik kommer emellertid som nyss sagts huvudsakligast från arbetsgivarorganisationerna. Att de stora löntagarorganisationerna med utförlig motivering bestämt förordat förslaget framhålls däremot ej. Det bör framhållas att bakom förslaget står ej blott utredningsmannen, häradshövding Engström, som f. ö. tidigare varit lagbyråchef i socialdepartementet, utan även preceptorn Axel Adlercreutz vid Lunds universitet, vår främste juridiske expert på arbetstagarbegreppet.

I de avstyrkande remissyttrandena har sagts att förhållandet mellan oberoende uppdragstagare och deras uppdragsgivare kan vara av ”affärsmässig”

natur. Vad som menas härmed är oklart. Det är ju alltid fråga om ekonomiska motsättningar när det gäller att fastställa vederlag för utfört arbete, antingen vederbörande utfört arbetet som arbetstagare eller som uppdragstagare.

Det är vidare som arbetsdomstolens ordförande framhållit knappast troligt att likställighetsavtal kommer att begäras annat än av grupper av uppdragstagare som intar en med arbetstagare socialt och ekonomiskt likartad ställning.

Det hänvisas i kritiken även till den s. k. 200-kronorsregeln i kollektivavtalslagen. Härom är endast att säga att denna regel är dispositiv och att man alltså som villkor för träffande av ett kollektivavtal kan uppställa att högre skadestånd fixeras vid avtalsbrott.

Slutligen har anförts att de grupper vilkas ställning är oklar i allmänhet icke vägrats förhandlingar. Det är ovisst vilka grupper departementschefen härmed avser, i varje fall har en av dessa grupper, bensinstationsförståndarna, vid flera tillfällen mött svårigheter, och hänvisningar har gjorts till att gruppen kan innehålla personer som är oberoende uppdragstagare och för vilka alltså ej förhandlingsrätt f. n. föreligger.

Med hänvisning till vad ovan anförts hemställes,

att riksdagen vid behandling av proposition nr 90 med förslag till lag om allmän försäkring måtte

1. göra ett för de rättstillämpande myndigheterna vägledande uttalande rörande arbetstagarbegreppet i socialförsäkrings- och semesterlagstiftningen, så att klart framgår att de s. k. beroende uppdragstagarna numera skall räknas som arbetstagare. I likhet med utredningen förordar vi schablonmässiga bedömningsmetoder, som mera anknyter till vad som anses normalt för de olika yrkesgrupperna än till de speciella avtalsvillkoren i de enskilda fallen;

2. besluta om utvidgning av arbetsfredslagstiftningen att gälla alla uppdragstagare i enlighet med det förslag till lagtext som framlagts i SOU 1961: 57.

Stockholm den 3 april 1962

Lennart Geijer

Arne Geijer

Lars Larsson

Nils B. Hansson

Eric Källqvist
